

การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโทรทัศน์สาธารณะ กับภาคประชาสังคมเพื่อการพัฒนาสถานีภูมิภาค

ภัทรา บุรารักษ์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโทรทัศน์สาธารณะกับภาคประชาสังคมในการพัฒนาสถานีภูมิภาค มีวัตถุประสงค์คือศึกษาปฏิบัติการการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมกับสถานีโทรทัศน์สาธารณะในการพัฒนาสถานีภูมิภาคในมิติด้านระดับและลักษณะของการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมกับสถานีโทรทัศน์สาธารณะเพื่อการพัฒนาสถานีและกลไกและเครื่องมือสำหรับการปฏิบัติการการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมกับสถานีโทรทัศน์สาธารณะในภูมิภาค

Faculty of
Communication Arts
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภัทรา บุรารักษ์ (นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551) ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาสารสนเทศเพื่อ
การสื่อสาร คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโทรทัศน์สาธารณะกับภาคประชาสังคมในการ
พัฒนาสถานีภูมิภาค” ได้รับทุนวิจัยจากองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.)

ผลการศึกษาครั้งนี้พบการมีส่วนร่วมระดับผลิตรายการและการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย โดยมีทิศทางเริ่มจากการมีส่วนร่วมระดับสูงคือการร่วมกำหนดนโยบาย ทิศทางการบริหารเครือข่ายและรายการของสถานีภูมิภาค และระดับการร่วมผลิตรายการ ก่อนจะเลื่อนไหลลงไปสู่การมีส่วนร่วมระดับอื่นผ่านกลไกการทำงาน 3 ประเภท คือคณะทำงานที่มาจากภาคประชาสังคม 2 คณะ สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ และศูนย์ข่าวภูมิภาค (ภาคเหนือ) โดยใช้การประชุมแบบปรึกษาหารือ และการฝึกอบรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงาน ส่วนการสร้างและรักษาการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทย พบว่ามีการเริ่มต้นผลักดันมาจากด้านทีวีไทยก่อน ส่วนลักษณะการมีส่วนร่วมในการผลิตรายการมี 4 ลักษณะ ที่เกิดจากรูปแบบรายการที่แตกต่างกัน

สำหรับประเด็นที่น่าสนใจที่ได้จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญในการรักษาการมีส่วนร่วม คือการขยายความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิการสื่อสาร ระบบทีวีท้องถิ่นและทีวีสาธารณะพร้อมกับขยายเครือข่ายภาคประชาสังคมและคนท้องถิ่นให้ลงสู่ระดับล่างอย่างกว้างขวาง โดยใช้การฝึกอบรมเป็นเครื่องมือหลัก

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

เมื่อพิจารณาระบบโทรทัศน์ของประเทศไทย ในมิติเป็นเครื่องมือการพัฒนาท้องถิ่น ที่สะท้อนให้เห็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมสิทธิการเข้าถึงและการใช้สื่อ เป็นเรื่องที่แทบไม่เคยเกิดขึ้นไม่เว้นแม้แต่โทรทัศน์ที่มีสถานีและการแพร่กระจายเสียงในภูมิภาค ที่ทำได้เพียงให้ประชาชนเข้าร่วมในรายการในลักษณะเป็นแหล่งข้อมูลเท่านั้น

สาเหตุที่เป็นเช่นดังกล่าว เพราะข้อจำกัดทางด้านโครงสร้างความเป็นเจ้าของที่ผูกขาดโดยรัฐและทุน ที่ทำให้ระบบโทรทัศน์ไทยมีเพียงระบบโทรทัศน์ของรัฐและเชิงพาณิชย์ที่ต้องมุ่งตอบสนองนโยบายรัฐและผลกำไรมากกว่าการตอบสนองประชาชนในท้องถิ่น (ภัทรา บุรารักษ์, 2551, นวพรรณ ไชยวรรณ, 2547 และ หฤทัย ชัดนาค และคณะ, 2547)

ผลจากการศึกษาโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคของไทย (2551) ไม่เพียงแต่พบปัจจัยด้านโครงสร้างความเป็นเจ้าของดังกล่าวข้างต้นที่จะกำหนดความเป็นท้องถิ่นให้กับสถานีโทรทัศน์เท่านั้น หากยังพบอีกว่าความเป็นท้องถิ่นของสถานีโทรทัศน์ฯ นั้น ยังขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารของภาคประชาชนในท้องถิ่นร่วมด้วยเป็นสำคัญ (ภัทรา บุรารักษ์, 2551)

จากปัจจัยการกำหนดความเป็นท้องถิ่นของโทรทัศน์ 2 ปัจจัยหลักดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของโทรทัศน์ไทยแล้ว เงื่อนไขของความเป็นเจ้าของสื่อแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในระดับสูงเพื่อสะท้อนถึงสิทธิการสื่อสารแล้วยังเป็นไปได้อีกเช่นกัน

แต่ภายหลัง 15 มกราคม 2551 ความคาดหวังและความท้าทายของการมีระบบโทรทัศน์ที่มีความเป็นท้องถิ่นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่นในระดับสูงได้เกิดขึ้นหลังจากการเกิดขึ้นของระบบโทรทัศน์สาธารณะของไทยเป็นครั้งแรก ภายใต้ชื่อองค์กรแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะ (ส.ส.ท.) Thai Public Broadcasting Services (ThaiPBS)¹ ที่กำหนดนโยบายที่ต้องการสร้างสถานีภูมิภาคสำหรับคนท้องถิ่นตามหลักการการเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นมีส่วนร่วมตั้งแต่การเป็นผู้ชมที่กระตือรือร้นไปจนถึงการเป็นผู้ผลิต

¹ องค์กรแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะ (ส.ส.ท.) หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ทีวีไทย” เป็นองค์กรฯ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่หลักในการบริหารสถานีโทรทัศน์และวิทยุตามหลักการสื่อสารสาธารณะ มีวัตถุประสงค์สำคัญก็คือการส่งเสริมการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของประชาชน พร้อมทั้งยังมีการกำหนดนโยบายการส่งเสริมและสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน มีรายได้การดำเนินงานมาจากภาษีสรรพสามิต ปีละไม่เกิน 2,000 ล้านบาท และในบทความนี้ ทีวีสาธารณะ หมายถึง ทีวีไทย

รายการและร่วมกำหนดทิศทางนโยบายของสถานีฯ (เทพชัย หย่อง, 2552)

ผลจากนโยบายดังกล่าวที่ปรากฏชัดคือการพัฒนา สถานีโทรทัศน์ภูมิภาคหรือหน้าจอภูมิภาค (ภาคเหนือ)² ขึ้นร่วมกับภาคประชาชนในท้องถิ่นตั้งแต่กำหนดนโยบาย จนถึงการแพร่ภาพออกอากาศ โดยระยะแรกยังคง เป็นเพียงรายการ 1 ชั่วโมงที่แยกออกอากาศจากการ แพร่ภาพของส่วนกลาง โดยใช้ชื่อรายการว่า “ทีวีไทย จอเหนือ”

1 ปี ของการกำเนิด “จอเหนือ” บนพื้นที่ทีวี สาธารณะระดับชาติของไทย ถือเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมระดับสูงระหว่างภาคประชาชนและสื่อ โทรทัศน์

ดังนั้นจึงน่าสนใจว่าภายใต้การคลี่คลายของข้อจำกัด ดังกล่าว กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างทีวีไทยกับ ภาคประชาสังคม³ ที่เกิดขึ้นนั้น สามารถทำได้อย่างไร

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาการปฏิบัติ การการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวี สาธารณะ ผ่านการบริหารจัดการและผลิตรายการโทรทัศน์ นอกจากนั้นยังต้องการศึกษาระดับ รูปแบบการมีส่วนร่วม อีกทั้งค้นหากลไกและเครื่องมือที่ใช้สร้างการมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายการทำงานจากการปฏิบัติการ

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการประชุมและทำงานร่วม ระหว่างภาคประชาสังคมและโทรทัศน์สาธารณะภาค เหนือเพื่อการพัฒนาหน้าจอกภูมิภาค หรือรายการ “ทีวีไทย จอเหนือ” ตลอดช่วงเวลาระหว่างเดือนมีนาคม 2552 ถึง 31 มีนาคม 2553 การสัมภาษณ์บุคคลทั้งจาก โทรทัศน์สาธารณะและภาคประชาสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในกระบวนการ โดยหวังว่าผลการศึกษาจะทำให้เกิด

ความรู้ในแนวคิดเปลี่ยนคนดูเป็นคนทำ การสร้างและ รักษาการมีส่วนร่วมในระดับกำหนดนโยบายและผลิตรายการระหว่างสื่อโทรทัศน์และภาคประชาชนที่แท้จริง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดโทรทัศน์สาธารณะและโทรทัศน์ท้องถิ่น

ทีวีไทยหรือองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพ สาธารณะแห่งประเทศไทย (Thai Public Broadcasting Service) หรือ ส.ส.ท. ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 โดย พ.ร.บ. องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพ สาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ในฐานะองค์การ สื่อสาธารณะที่ไม่แสวงผลกำไรแห่งแรกของประเทศไทย เพื่อดำเนินการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่ สนับสนุนการพัฒนาสังคมที่มีคุณภาพและคุณธรรม บนพื้นฐานของความเป็นไทย

ความเป็นสาธารณะของทีวีไทยได้รับการรองรับภายใต้ พ.ร.บ. องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ แห่งประเทศไทย มีคณะกรรมการนโยบายที่ผ่านการ สรรหาเป็นผู้กำหนดนโยบาย และควบคุมการดำเนินงาน ของผู้อำนวยการและคณะกรรมการบริหารองค์การฯ

ทีวีไทยมีวัตถุประสงค์การดำเนินการ 6 ประการ (<http://www.thaipbs.or.th/AboutUs/>)

1. ส่งเสริมการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ของประชาชน ในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เป็นธรรม มีความกล้าหาญในการรายงานข่าวสารและเสนอประเด็น โต้เถียง โดยยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

2. เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ เสริมสร้างสติ ปัญญาและสุขภาวะ แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกระดับ อายุ ให้เป็นพลเมืองคุณภาพ

² รายการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มหรือเครือข่ายประชาสังคมในท้องถิ่น ออกอากาศเฉพาะพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง

³ หมายรวมถึง กลุ่มบุคคล หรือตัวแทนเครือข่ายภาคประชาชนในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาสถานีภูมิภาคกับทางทีวีไทยหรือ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ในช่วงเวลาที่ศึกษา

3. สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสุนทรียภาพให้กับสังคม

4. ส่งเสริมเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

5. สะท้อนความหลากหลายของสังคม เป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่างๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ

6. เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ชุมชน ประชาชน และประชาคมโลก

สำหรับนโยบายทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมให้เข้าถึงสื่อ และเป็นพื้นที่ในการสื่อสารของกลุ่มประชาชนอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนนั้น ทวีไทยมีแนวทางที่จะเข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในภาคต่างๆ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง การผลิต รายการทั้งทางตรงและทางอ้อม

แนวคิดโทรทัศน์ท้องถิ่น

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้กรอบการมองสถานีโทรทัศน์ภูมิภาคในแนวคิด หลักการของการเป็นโทรทัศน์ท้องถิ่น ที่เน้นการมีส่วนร่วมจากคนในท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ

หากพิจารณาบทเรียนการถือกำเนิดขึ้นของโทรทัศน์ ส่วนภูมิภาคในกลุ่มประเทศตะวันตกเช่นประเทศอิตาลี และเนเธอร์แลนด์ ที่เคยผ่านช่วงเปลี่ยนผ่านทางสังคม และการเมืองมาแล้ว พบว่าโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคมักเกิดจากความต้องการของคนในสังคมที่ต้องการยกเลิกระบบผูกขาดการกระจายเสียงจากรัฐ แต่ต้องการให้จัดสรร และกระจายคลื่นความถี่ และอำนาจการบริหารจัดการ คลื่นความถี่ให้กับส่วนภูมิภาคหรือภาคส่วนอื่น ๆ มากขึ้น เพื่อให้พลเมืองหรือประชาชนในส่วนท้องถิ่นเข้าถึง คลื่นความถี่ และมีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในสื่อ เพื่อใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการรักษา ส่งเสริมวัฒนธรรม อัตลักษณ์และเป็นพื้นที่การสื่อสารและแสดงออกของ คนทุกกลุ่มในท้องถิ่น อันทำให้คนท้องถิ่นเกิดความภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเองและท้องถิ่นมากขึ้น

นอกจากนั้นยังเป็นการลดความรู้สึกแปลกแยกแตกต่าง ในประเทศตนเอง เพราะสื่อโทรทัศน์ระดับชาติแทบ ไม่เคยนำเสนอเรื่องราวของพวกเขา (David J. 2005)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าความท้าทายของสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นคือการดำรงรักษาความเป็นท้องถิ่นเอาไว้ได้ยาก แต่หากพิจารณาสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นที่มีความเป็นอิสระ และสามารถบริหารจัดการด้วยตนเองจนประสบความสำเร็จ และสามารถแสดงบทบาทการเป็นสื่อท้องถิ่นได้อย่าง เต็มศักยภาพได้นั้นพบว่าการมีส่วนร่วม สนับสนุนและ ต่อสู้ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในท้องถิ่น ประชาชน ผู้ชม/ผู้ฟังในท้องถิ่นคือปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ (Jankowski W. 1998) แต่ประเด็นสำคัญก็คือการที่จะทำให้ ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญและเข้ามา ต่อสู้เรียกร้องในลักษณะดังกล่าวได้นั้น สถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นต้องดำเนินงานตอบสนองและสร้างความสัมพันธ์ กับท้องถิ่นให้อยู่ได้ จึงจะสามารถทำให้กลุ่มประชาชน ในท้องถิ่นรู้สึกผูกพันและเข้ามามีส่วนร่วมตามมาได้ ขณะเดียวกันด้านท้องถิ่นเองควรมีต้นทุนและความรัก ต่อวัฒนธรรมของตน และมีรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วม กับการจัดการการสื่อสารในท้องถิ่นอย่างหลากหลาย เพื่อร่วมกันยืนหยัดต่อสู้ ให้สื่อมวลชนท้องถิ่นอยู่ได้ เพราะหากขาดปัจจัยสำคัญดังกล่าว โทรทัศน์ท้องถิ่นก็ ไม่สามารถอยู่รอดหรือมั่นคงอยู่ได้เช่นกัน

สำหรับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสถานีฯ ให้เป็นโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่นของไทย ควรกำหนดแนวปฏิบัติที่ส่งเสริมให้คนท้องถิ่นในระดับล่างได้เข้ามามีส่วนร่วมในโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคร่วมกับ กลุ่มคนชนชั้นอื่นอย่างเสมอหน้าและเท่าเทียมมากขึ้น พร้อมกับให้ความสำคัญกับประเภทรายการที่เอื้อหรือ ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งที่มาจากผู้ผลิตอิสระ และรายการที่สถานีฯ ผลิตขึ้นเอง รวมทั้งการจัดสรรเวลา บางช่วงที่นำเสนอรายการหรือเรื่องราวที่ผลิตมาจาก ท้องถิ่นตามแนวคิด Citizen reporter เพื่อเป็นการสร้าง การเรียนรู้และพัฒนาคนท้องถิ่นในด้านการผลิตรายการ หรือนำเสนอเรื่องราวของพวกเขาเอง หรือทดลองใช้ แนวคิดการผลิตรายการลักษณะ Public Access ที่มี การจัดสรรเวลาสำหรับรายการของกลุ่มภาคประชาชน

อย่างเปิดกว้าง สามารถผลิตรายการขึ้นเองโดยสถานีฯ มีฐานะเป็นเพียงพี่เลี้ยงเพื่อกระตุ้นให้คนท้องถิ่นและคนในสังคมเกิดการเรียนรู้การใช้สื่อดังกล่าว ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะช่วยขยายบทบาทการเป็นพื้นที่สาธารณะของสถานีฯ และสร้างความเป็นพลเมืองให้กับคนท้องถิ่นมากขึ้น (ภัทรา บุรารักษ์, 2551)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าหัวใจสำคัญของการพัฒนาโทรทัศน์ท้องถิ่นก็คือการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งให้ความสำคัญไปที่ปัจจัยการมีส่วนร่วมดังกล่าวพร้อมกับถอดความรู้จากการปฏิบัติการจริงของการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีสาธารณะ

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชนเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทยทั้งในด้านลักษณะ ระดับ และผลของการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างคนท้องถิ่นและสถานีโทรทัศน์แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ 1) คนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อหรือสถานีโทรทัศน์ 2) การที่สถานีโทรทัศน์เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น และ 3) การกระตุ้นให้คนท้องถิ่นสนใจมีส่วนร่วมในสาธารณะ โดยสถานีฯ มีส่วนในการกระตุ้นและส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นสนใจ ตื่นตัวและพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นของท้องถิ่นร่วมกัน รวมถึงเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและสาธารณประโยชน์มากขึ้น (ภัทรา บุรารักษ์, 2551) แต่การศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาเฉพาะ 2 ลักษณะแรก เพราะการมีส่วนร่วมลักษณะที่ 3 ต้องใช้การวิเคราะห์เนื้อหารายการอย่างละเอียด ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ไม่ครอบคลุมถึง

กาญจนา แก้วเทพ (2548) แบ่งระดับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการของสื่อออกเป็น 6 ระดับดังนี้ 1) ระดับการเป็นผู้ฟังที่ active และมีปฏิริยาป้อนกลับ 2) มีส่วนร่วมในรายการ 3) ระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิต ทั้งในขั้นตอนก่อนการผลิต ระหว่างการผลิต และหลังการผลิต 4) การมีส่วนร่วมในฐานะเป็นแหล่ง

ข้อมูลให้กับผู้จัด/ผู้ผลิต 5) การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ที่จะกระตุ้นให้ประชาชนรู้จักและเข้าใจบทบาทของโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคและ 6) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน การวางแผนนโยบายของรายการหรือสถานีฯ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ ต้องเกี่ยวข้องกับความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) โดยด้านหนึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของจะนำมาซึ่งความสนใจ ห่วงใยดูแลรักษา ในขณะที่อีกด้านหนึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเป็นผู้เป็นเจ้าของมีอำนาจที่สามารถเข้าไปจัดการกับสิ่งของหรือเรื่องราวนั้น ซึ่งก็คือการเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง

ดังนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและความรู้สึกผูกพันจึงเป็นกระบวนการรับส่งซึ่งกันและกัน คือเมื่อเริ่มต้นด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับความเข้าใจระดับอารมณ์ไปจนถึงระดับการกระทำ ที่จะนำไปสู่ความผูกพันต่อประเด็นนั้นๆ เมื่อผูกพันก็จะกลายเป็นแรงจูงใจให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ 2546: 109) ซึ่งหากจะทำให้การมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีสาธารณะเกิดขึ้นได้ ย่อมหมายถึงภาคประชาสังคมต้องเกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ มีพันธะสัญญาต่อการพัฒนาสถานีภูมิภาคหรือรายการจอเหนือ ขณะเดียวกันทางทีวีสาธารณะก็ต้องสร้างช่องทางและโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้น

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีอิสระในการสื่อสารและสามารถเข้าถึงสื่อหรือข้อมูลข่าวสารที่เท่าเทียมกัน เพื่อแสดงออกทางความคิด มุมมองและความรู้สึกของพวกเขาอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นมาสู่ตนเองและชุมชนของพวกเขา เป็นการสร้างความเชื่อมั่น เห็นคุณค่าของตัวเองและท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ปัญหาและพัฒนาโดยศักยภาพของชุมชนเอง (Moore 1986 อ้างใน White 1994: 20) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

อำนาจระหว่างพลเมืองกับรัฐหรือชนชั้นปกครอง ให้เกิดความสมดุล โดยให้เสียงของประชาชนปรากฏแก่สังคมผ่านการใช้สิทธิการสื่อสารและการเป็นเจ้าของสื่อ (Thomas P, 1994: 54)

แนวคิดเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับการดำรงอยู่ของโทรทัศน์ท้องถิ่น

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งสำหรับการดำรงอยู่ของทีวีท้องถิ่น คือมีเครือข่ายการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา โทรทัศน์ท้องถิ่นคือกลไกประการหนึ่งของการขยายหรือต่อยอดระบบชนชั้นในสังคมท้องถิ่นโดยเฉพาะชนชั้นกลางและสูงในท้องถิ่น เพราะชนชั้นดังกล่าวมักเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคมากกว่าชนชั้นล่าง อย่างไรก็ตาม ลำพังเพียงชนชั้นดังกล่าวกลับไม่มีพลังพอต่อการรักษาหรือกำหนดการเป็นโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่นเอาไว้ได้ ดังนั้น การพัฒนาสถานีฯ ให้เป็นโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงแล้ว ควรส่งเสริมให้คนท้องถิ่นในระดับล่างได้เข้ามามีส่วนร่วมในโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคในระดับต่างๆ ร่วมกับกลุ่มคนชนชั้นอื่นๆ ให้มากขึ้น (ภัทรา บุรารักษ์, 2551: 544)

ดังนั้นเพื่อให้โทรทัศน์ท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและมีปริมาณที่มากเพียงพอ ดังนั้น เครื่องมือของการรักษาและขยายผลเครือข่ายสำหรับสื่อกระจายเสียงในระดับท้องถิ่น/ชุมชน ที่มีประสิทธิภาพก็คือการฝึกอบรม ซึ่งวิธีการฝึกอบรมนั้นสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบคือ (กาญจนา แก้วเทพ, ม.ป.ท.: 118-119, 125)

1. การฝึกอบรมทั่วไป
2. การจัดเวทีสัญจร
3. การเรียนรู้ระหว่างปฏิบัติการจริง
4. การจัดเวทีเสวนาแบบต่างๆ

ส่วนเนื้อหาในการฝึกอบรมนั้นควรมีการออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับผู้เข้าอบรมเป้าหมายและความต้องการหรือเป้าหมายของสื่อ เช่นเนื้อหาทางด้าน

ความรู้พื้นฐานทั่วไปเช่นแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิการสื่อสาร แนวคิดเกี่ยวกับระบบทีวีท้องถิ่นและทีวีสาธารณะ ส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับเทคนิคการผลิตรายการ หรือการบริหารจัดการซึ่งเหมาะสำหรับกลุ่มที่จะเข้ามาเป็นคณะทำงาน เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2547:116)

ผลการศึกษา

การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทย

กระบวนการแสวงหากลุ่มภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมฯ ของทีวีไทย เริ่มจากการเข้าถึงกลุ่มที่คุ้นเคยและรู้จักมาก่อนบ้าง โดยพิจารณาจากลักษณะการทำงานของภาคประชาสังคมทั้งเชิงพื้นที่ทางกายภาพในระดับจังหวัดที่เน้นการทำงานหลากหลายประเด็นเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เช่นเครือข่ายลุ่มน้ำอิง หรือกลุ่มฮักเมืองน่าน และเครือข่ายเชิงประเด็นที่เป็นกลุ่มทำงานที่เน้นการทำงานเฉพาะประเด็นแต่ไม่จำกัดพื้นที่ เช่นเครือข่ายป่าต้นน้ำ เครือข่ายสื่อเพื่อเด็กและเยาวชนภาคเหนือ โดยไม่จำเป็นต้องมีทักษะด้านการผลิตสื่อหรือการสื่อสาร ดังนั้นภาคประชาสังคมที่เข้าร่วมฯ จึงมีความหลากหลายและมีจำนวนมากกว่า 50 กลุ่ม ซึ่งความหลากหลายของภาคประชาสังคมดังกล่าวส่งผลต่อเรื่องระยะเวลาในการปรับตัวและทำความเข้าใจร่วมกัน

“ในช่วงแรกกลุ่มที่เราชวนมามีความหลากหลายทั้งที่เคยทำงานด้านสื่อและไม่เคย แต่เป็นกลุ่มที่ทำงานเชิงขับเคลื่อนในประเด็นต่างๆ ทำให้ใช้เวลาในการปรับเข้าหากันในช่วงแรกนานและต้องอธิบายมากพอสมควร...แต่ถ้าครั้งแรก เราเลือกกลุ่มที่เคยมีประสบการณ์และเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานด้านสื่อ อาจจะทำงานเร็วขึ้นก็จริง แต่มันจะทำให้กลุ่มไม่เกิดการเรียนรู้มากนักเท่ากับการเลือกที่หลากหลาย” (อัจฉราวุฒิ บัวคลี่, สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2553)

ระยะแรกการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทย ปัจจัยหลักที่ใช้สร้างการมีส่วนร่วมฯ ภายใต้บรรยากาศที่ทั้งสองฝ่ายยังคงมีความระแวง ไม่มั่นใจและไม่ไว้วางใจคือปัจจัยด้านบุคลากร

ของสถานีทีวีไทย ที่มีคุณสมบัติเฉพาะบุคคลคือมีความเข้าใจการทำงานกับภาคประชาสังคมและคุ้นเคยกับพื้นที่เป็นผู้เริ่มต้นสื่อสารเชิงรุก โดยการเข้าถึงกลุ่มภาคประชาสังคม เพื่อสร้างการยอมรับและความเข้าใจในเป้าหมายในการเข้ามามีส่วนร่วมกับทีวีไทยก่อน แต่การใช้ปัจจัยด้านบุคคลที่มีทักษะดังกล่าวอาจเป็นข้ออ่อนต่อการระดมกลุ่มภาคประชาสังคมในช่วงเริ่มต้นที่อาจไม่ทั่วถึงและครอบคลุมพอ เพราะได้เลือกสื่อสารเฉพาะกับเครือข่ายที่คุ้นเคยหรือรู้จักทั้งส่วนบุคคลและผลงานก่อน

ระยะการปรับตัว เป็นช่วงเวลาที่ทั้ง 2 ฝ่ายเริ่มสร้างพันธมิตรในการพัฒนาสถานีภูมิภาคร่วมกัน เพราะเป็นช่วงที่สถานีฯ แสดงความชัดเจนและเป็นรูปธรรมในการให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการผลิตรายการในแต่ละพื้นที่มากขึ้น **ปัจจัยหลักที่ใช้รักษาการมีส่วนร่วมฯ** คือรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน และปัจจัยทางด้านบุคคลของทีวีไทยที่อาศัยบุคคลที่เป็นผู้บริหารระดับสูงเข้ามาสื่อสารเพื่อให้ภาคประชาชนเห็นความสำคัญและตอกย้ำความมั่นใจให้กับภาคประชาชนเป็นระยะๆ เพิ่มเติมจากกลุ่มบุคคลเดิมที่เคยใช้ในช่วงเริ่มต้น

ระยะการปรับตัวนี้ สามารถแบ่งขั้นตอนการพัฒนาการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทยออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ทีวีไทยเป็นฝ่ายเริ่มรุกเข้าหาภาคประชาสังคมในท้องถิ่น 2) ระดมภาคประชาสังคมจากขั้นตอนที่ 1 มาร่วมเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อร่วมกันพัฒนาสถานีภูมิภาค ผ่านการผลิตรายการ “จอเหนือ” และ 3) ขั้นตอนการเติมเต็มและฝึกทักษะด้านเทคนิคการผลิตรายการให้กับเครือข่ายภาคประชาสังคม

จากขั้นตอนดังกล่าว แสดงว่าการสร้างและรักษาการมีส่วนร่วมระหว่างนั้น จุดเริ่มต้นมาจากองค์กรสื่อที่มีนโยบายสร้างพื้นที่การสื่อสารให้คนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่องมากกว่าจะเริ่มและจุดประเด็นจากภาคประชาสังคม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระบบทีวีของไทยที่ผ่านมาเป็นระบบปิด คนในสังคมแทบไม่มีเคยมีโอกาสและประสบการณ์ของการเข้าไปมีส่วนร่วมมาก่อน ดังนั้น

จึงเป็นการยากที่จะให้คนท้องถิ่นเป็นฝ่ายรุกหรือเริ่มต้นเข้าหาสื่อโทรทัศน์ หากสถานีฯ ไม่เริ่มเป็นฝ่ายเปิดประตูบ้านและสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมให้กับท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมก่อน

ระดับและลักษณะการมีส่วนร่วมฯ 2 มิติ

1. ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร

1.1 ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในกระบวนการสื่อสาร พบ 4 ระดับ คือ

1. มีส่วนร่วมในระดับการเป็นผู้ชี้เป้าประเด็น หรือการเป็นผู้ชมที่กระตือรือร้นให้คำแนะนำหรือชี้แนะประเด็นให้กับคณะทำงานฯ และทีมผลิตรายการ
2. มีส่วนร่วมในระดับการเป็นผู้ร่วมผลิตรายการ และในกระบวนการผลิตรายการ
3. มีส่วนร่วมในระดับกำหนดประเด็นและเนื้อหารายการ
4. มีส่วนร่วมในระดับกำหนดนโยบาย ทิศทางการบริหารเครือข่ายประชาสังคมและสถานีภูมิภาค

อย่างไรก็ตามระดับการมีส่วนร่วมฯ ไม่ได้เกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นจากล่างขึ้นบน (1-4) แต่มีลักษณะเริ่มจากการมีส่วนร่วมระดับสูงคือระดับที่ 4 และระดับที่ 3 ก่อน จากนั้นค่อยเลื่อนไหลไประดับอื่นตามศักยภาพของเครือข่ายประชาสังคม ซึ่งลักษณะดังกล่าว อาจมีข้อเด่นคือทำให้การผลิตรายการเกิดขึ้นจากความต้องการของภาคประชาสังคมอย่างแท้จริง แต่ข้ออ่อนก็คืออาจจำกัดหรือปิดกั้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่นๆ ที่ขาดศักยภาพหรือเข้าไม่ถึงการมีส่วนร่วมในระดับสูง

1.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม ในการผลิตรายการ พบ 4 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่ประชาสังคมเป็นผู้กระทำเองในทุกกระบวนการตั้งแต่เริ่มคิดจนถึงการผลิตชิ้นงานที่สำเร็จพร้อมออกอากาศ รูปแบบรายการที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้คือ **นักข่าวพลเมือง**

2. ลักษณะที่ประชาสังคมร่วมกระทำเองยกเว้นการผลิตบันทึกเทปรายการต้องทำร่วมกับทางทีมผลิตของทีวีไทย รูปแบบรายการที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้คือ **ท้องถิ่นสนทนา**

3. ลักษณะที่ประชาสังคมร่วมคิด กำหนดประเด็น หนุนเสริม และการผลิตอาจเป็นผู้ผลิตจากภายในท้องถิ่นร่วมผลิตให้ รูปแบบรายการที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้คือ **สารคดีพลเมือง**

4. ลักษณะที่ทีวีไทยเป็นผู้จัดประกาย ริเริ่มประเด็น แล้วให้ประชาสังคมร่วมคิด ร่วมให้ข้อมูลเพื่อให้ประเด็นมีความลึกในเชิงข้อมูลและตอบสนองท้องถิ่น รูปแบบรายการที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้มีความหลากหลายไม่ต่างจากรายการทีวีทั่วไป

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ภาคประชาสังคมสามารถผลิตเองได้ตั้งแต่เริ่มคิดจนถึงผลิตเป็นชิ้นงานคือรูปแบบนักข่าวพลเมือง ซึ่งเป็นรูปแบบรายการที่ไม่ต้องอาศัยทักษะการผลิตสูงหรือมีคุณภาพสูง แต่มีความเฉพาะตัวคือการเล่าเรื่องที่มาจากมุมมองของคนในหรือเจ้าของประเด็น จึงทำให้มีความง่ายมากกว่ารูปแบบรายการอื่น ซึ่งหากเป็นรูปแบบรายการที่ต้องอาศัยทักษะในการผลิตรายการสูงหรือใช้อุปกรณ์ที่ซับซ้อนมากขึ้น ภาคประชาสังคมจะต้องไปทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ เช่นผู้ผลิตอิสระในท้องถิ่น สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นหรือของทีวีไทยเอง

2. ทีวีไทยเข้ามามีส่วนร่วมกับท้องถิ่นหรือภาคประชาสังคม

ลักษณะการมีส่วนร่วมของทีวีไทยร่วมกับท้องถิ่น พบ 2 ลักษณะคือ 1) การเข้าไปเพิ่มทักษะการผลิตรายการ โดยการเข้าไปจัดการฝึกอบรมให้กับเครือข่ายเพื่อผลิตรายการในประเด็นที่เครือข่ายภาคประชาสังคมต้องการนำเสนอ และ 2) การมีส่วนร่วมๆ โดยการจัดเวทีสาธารณะในประเด็นที่ชุมชนท้องถิ่นต้องการเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวถือเป็นการเปิดช่องทางให้คนท้องถิ่นค่อนข้างเปิดช่องทางการสื่อสารให้กับคนท้องถิ่น อีกทั้งการจัดเวทีสาธารณะในท้องถิ่นยังเป็นการแสดงลักษณะของการเป็นทีวี

ท้องถิ่นที่มากกว่าการเป็นสถานีทางกายภาพ ให้เป็นพื้นที่ทางสังคมและเข้าไปอยู่ในใจของคนท้องถิ่นที่สามารถสร้างและรักษาความรู้สึกร่วมกันและความเป็นเจ้าของได้

กลไกสำหรับปฏิบัติการการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ)

จากการศึกษาการกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างทีวีไทยและภาคประชาสังคม พบว่าการสร้างและการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมนั้น ทางภาคประชาสังคมและทีวีไทยใช้กลไกหลักคือ 1) คณะทำงาน 2 คณะคือคณะทำงานนำร่องขับเคลื่อนสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) และกองบรรณาธิการร่วมเพื่อขับเคลื่อนสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) 2) สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ และ 3) ศูนย์ข่าวภูมิภาค ภาคเหนือ โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. คณะทำงานเพื่อพัฒนาสถานีภูมิภาค ประกอบไปด้วยคณะทำงาน 2 คณะคือ

1.1 คณะทำงานนำร่องเพื่อขับเคลื่อนสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) ได้มาจากเครือข่ายภาคประชาสังคมและนักวิชาการในท้องถิ่นที่อาสาเข้ามามีส่วนร่วมที่อาสาตัวเข้ามาร่วมตั้งแต่เริ่มต้น คณะทำงานชุดนี้กำหนดวาระการประชุม 3 เดือนครั้ง ในช่วงเริ่มต้น มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ไว้ดังนี้ (การประชุมระดมสมองเพื่อขับเคลื่อนสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ), 16 พ.ค. 2552)

- i. ให้คำปรึกษาถึงแนวทางการพัฒนารายการจอเหนือ
- ii. วางแผนการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนขยายเครือข่าย

1.2 กองบรรณาธิการร่วมเพื่อขับเคลื่อนสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) ระหว่างภาคประชาสังคมและศูนย์ข่าวภาคเหนือ สำนักสื่อสารสาธารณะ ทีวีไทย ได้มาจากภาคประชาสังคม มีวาระการประชุมเดือนละครั้ง ในช่วงเริ่มต้นมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ไว้ดังนี้

- i. พัฒนาความคิด ข้อเสนอแนะของคณะทำงานนำร่องฯ และเครือข่ายให้เป็นรูปธรรม ทั้งหน้าจอ/หลังจอ

ii. นำเสนอประเด็น/กำหนดเนื้อหารายการจอเหนือประจำเดือน พร้อมทั้งให้คำแนะนำติชมรายการในภาพรวม

iii. ประสานงานกับเครือข่ายในพื้นที่ของตนเอง เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับการบันทึกรายการในพื้นที่นั้น ๆ

2. ศูนย์ข่าวภูมิภาค (ภาคเหนือ) สำหรับกลไกทางด้านศูนย์ข่าวภูมิภาค (ภาคเหนือ) ซึ่งทางทีวีไทยได้จัดทีมผลิตรายการจอเหนือโดยเฉพาะ มาอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์ข่าวภูมิภาค โดยทีมดังกล่าวทำหน้าที่ในการผลิตรายการตามประเด็นที่เสนอในการประชุมประจำเดือนและประเด็นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นโดยเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมกองบรรณาธิการร่วมเพื่อพัฒนาสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ในการรับผิดชอบการร้อยเนื้อหารายการจอเหนือเพื่อทำการแพร่ภาพออกอากาศ รวมถึงการสร้างช่องทางการรับ feedback จากผู้ชมด้วย แต่จากกระบวนการที่ผ่านมายังขาดการเชื่อมโยงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หนุนเสริมการสร้างความรู้ความผูกพันและการมีส่วนร่วม

3. สำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ กลไกด้านสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ เป็นส่วนงานหนึ่งของทีวีไทยที่มีภารกิจหนึ่งในการสร้าง ผลักดัน และหนุนเสริมกลุ่มภาคประชาสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมกับสื่อสารสาธารณะเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของทีวีไทย และภาคประชาสังคมในท้องถิ่น ตั้งแต่เป็นหน่วยงานหลักที่ส่งบุคลากรเข้ามาหาแนวร่วมจากภาคประชาสังคมในท้องถิ่น และคอยประสานเชื่อมโยงและเติมเต็มทักษะด้านการผลิตรายการระหว่างภาคประชาสังคมในท้องถิ่น และสื่อมืออาชีพได้เรียนรู้ร่วมกับคนท้องถิ่นหรือภาคประชาสังคมบนแนวคิดการเปลี่ยนคนดูให้เป็นคนทำ และเปลี่ยนคนทำให้เป็นคนดูผ่านรายการและกิจกรรมในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานีภูมิภาค

จากการศึกษาพบเครื่องมือหลักสำหรับผลักดันกลไกให้ขับเคลื่อนและพัฒนาให้สถานีภูมิภาคเกิดขึ้นและดำรงอยู่ก็คือ

1. การสื่อสารการประชมแบบสนทนาปรึกษาหารือ (dialogical communication) ตลอดการศึกษาพบว่ารูปแบบการสื่อสารดังกล่าวได้รับการนำมาใช้มากที่สุด เพราะเป็นรูปแบบการสื่อสารที่สอดคล้องกับรูปแบบความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนหรือพันธมิตร ที่ทั้งสองฝ่ายต้องมีความเท่าเทียม เน้นการสร้างการเข้าใจร่วมกันระหว่างเครือข่ายภาคประชาสังคมและทีวีสาธารณะ ทั้งฝ่ายศูนย์ข่าวภูมิภาค และสำนักสื่อสารสาธารณะของทีวีสาธารณะ ที่มีลักษณะการเคารพ ยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยภาคประชาสังคมมีบทบาทในการกำหนดประเด็น เนื้อหา หรือการเสนอวาระเข้าที่ประชุม ขณะที่ทางด้านสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะเป็นผู้จัดการการประชุม เตรียมข้อมูลและเนื้อหาส่วนศูนย์ข่าวภูมิภาค มีบทบาทในการนำประเด็นที่เป็นข้อสรุปจากคณะกรรมการฯ พัฒนาไปสู่การผลิตรายการติดตามประเด็น เป็นต้น

2. การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบไม่เป็นทางการผ่านช่องทางต่างๆ เช่นแบบเผชิญหน้าไม่เป็นทางการที่ไม่ผ่านสื่อและผ่านสื่อสมัยใหม่เช่น ชุมชนออนไลน์ของกลุ่มภาคประชาสังคมบางกลุ่มและรายการจอเหนือที่สร้างขึ้นจากเครือข่ายเอง และที่ทีวีไทยสร้างขึ้นเช่น www.tvthainetwork.com, <http://northtpbs.co.cc>, www.facebook.com/citizentv, www.twitter.com/citizentvthai นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารระหว่างทีวีไทยและเครือข่ายและระหว่างเครือข่ายด้วยกันเอง ที่เป็นคณะทำงานทั้งสองคณะผ่านอีเมลล์ของผู้ประสานงาน ซึ่งถือว่าการสื่อสารแนวระนาบ (horizontal communication) โดยเนื้อหาคือข่าวสารการประชุม เช่นการแจ้งวันนัดหมาย สถานที่การประชุม การส่งวาระประเด็นของแต่ละพื้นที่ที่จะนำไปสู่วาระการประชุมกองบรรณาธิการร่วมประจำเดือน การส่งบันทึกสรุปการประชุมแต่ละครั้ง หรือแม้กระทั่งการแจ้งกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายให้ทราบ

3. การฝึกอบรม เป็นการฝึกอบรมทักษะการผลิตรายการให้กับภาคประชาชนในพื้นที่ โดยภาคประชาสังคมเป็นผู้กำหนดความต้องการฝึกอบรม การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และคัดเลือกกลุ่มหรือเครือข่าย รวมไปถึง

การสนับสนุนด้านพื้นที่ในการฝึกอบรมและร่วมในกระบวนการฝึกอบรม เช่นการเป็นพี่เลี้ยงฝึกทักษะการผลิตรายการ ดูแลเรื่องการพัฒนาประเด็นที่น่าสนใจ เป็นต้น ขณะที่ทีวีไทยเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านวิทยากรเนื้อหา อุปกรณ์ และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ เช่น (ค่าอาหาร ค่าที่พักของผู้เข้าร่วมฝึกอบรม)

ข้อจำกัดของกลไกและเครื่องมือที่ใช้ในการมีส่วนร่วมฯ

การใช้กลไกคณะทำงาน 2 คณะดังกล่าว มีข้อจำกัดที่สำคัญคือการทับซ้อนในการปฏิบัติงานโดยเฉพาะการประชุม แม้จะกำหนดแยกส่วนกันอย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติกลับละเลยการประชุมของคณะทำงานนำร่อง แต่ไปเน้นน้ำหนักไปที่การประชุมกองบรรณาธิการร่วมฯ มากกว่า ทำให้คณะทำงานนำร่องฯ แทบไม่ได้แสดงบทบาทหน้าที่เท่าที่ควร จึงส่งผลให้การกำหนดทิศทางและการวางกลยุทธ์สำหรับการพัฒนาหน้าจอกฎมิกภาคและหลังจอถูกลดความสำคัญลงไป

สำหรับกลไกทางด้านศูนย์ข่าวภูมิภาค (ภาคเหนือ) ซึ่งทางทีวีไทยได้จัดทีมผลิตรายการจอเหนือโดยเฉพาะมาอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์ข่าวภูมิภาค โดยทีมดังกล่าวทำหน้าที่ในการผลิตรายการตามประเด็นที่เสนอในการประชุมประจำเดือนและประเด็นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นคือขาดการสร้างเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของภาคประชาสังคมได้ในระดับหนึ่ง และกระบวนการที่ผ่านมายังขาดการเชื่อมโยงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หนุนเสริมการสร้างความรู้ความผูกพันและการมีส่วนร่วมฯ ซึ่งทางกองบรรณาธิการร่วมฯ ได้เสนอให้มีการเพิ่มการสื่อสารในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้นทั้งก่อนและหลังการผลิตและแพร่ภาพรายการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ปรับปรุงและสร้างความผูกพันร่วมเป็นเจ้าของให้กับภาคประชาสังคม

ส่วนกลไกด้านสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ ด้วยบทบาทหน้าที่หลักของสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะก็คือการสร้างเครือข่ายในการขยายการมีส่วนร่วม โดยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การบริหารจัดการรายการ แต่เมื่อต้องมาทำรายการร่วมกับภาคประชาสังคมในท้องถิ่น ที่ต้องทำงานด้านรายการควบคู่ไปด้วย จึงทำให้มีภาระงานค่อนข้างหนัก

ส่งผลทำให้การทำงานบางงานถูกละเลยเช่นการติดตามและประเมินรายการและกระบวนการมีส่วนร่วม ขณะเดียวกันภาระงานทางด้านการหนุนเสริมและการขยายเครือข่ายก็ทำได้ไม่เต็มที่

ส่วนข้อจำกัดของเครื่องมือที่ใช้กัน ในด้านการประชุมร่วมของทั้ง 3 ฝ่าย อาจส่งผลต่อการจำกัดการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่คณะกรรมการส่วนการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ ยังไม่สามารถตอบสนองกลุ่มเครือข่ายหรือภาคประชาสังคมในระดับประชาชนระดับกว้างได้ เพราะช่องทางดังกล่าวตอบสนองเฉพาะพฤติกรรมการใช้สื่อของกลุ่มชนชั้นกลางที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสื่อดังกล่าวมากกว่า ส่วนการฝึกอบรมมักให้ความสำคัญกับแนวคิดพื้นฐานและเป้าหมายของการเข้ามามีส่วนร่วมกับสื่อสาธารณะ แต่มีเนื้อหาเรื่องยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมและออกแบบเนื้อหาเพียงเล็กน้อย โดยไปเน้นการฝึกทักษะเรื่องเทคนิคการผลิตและการผลิตรายการมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของการผลิตรายการโทรทัศน์ที่ต้องมีรายการออกอากาศอย่างต่อเนื่องทุกสัปดาห์

อย่างไรก็ตามหลังจากที่นักวิจัยได้ค้นข้อมูลสรุปผลการวิจัยรอบแรกไปแล้ว เครือข่ายภาคประชาสังคมและทีวีไทยยังเห็นร่วมกันว่า กลไกทางด้านคณะทำงานทั้ง 2 คณะ ยังเป็นกลไกที่ยังใช้ได้ และมีความเหมาะสมต่อการสร้างและรักษาการมีส่วนร่วมฯ แต่เสนอให้มีการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแยกบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน แต่ส่งเสริมและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาการทับซ้อนการทำงานของคณะทำงานทั้ง 2 ชุด โดยเห็นว่าการประชุมกองบรรณาธิการร่วมฯ ควรขยายเครือข่ายอื่นๆ เพิ่มเข้ามาในการประชุมหารือแต่ละครั้ง เพราะลำพังเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคมที่มาร่วมเป็นคณะทำงานและกองบรรณาธิการร่วมฯ อาจเป็นข้อจำกัดโอกาสสำหรับกลุ่มอื่นๆ โดยที่ไม่จำเป็นให้ทุกกลุ่มต้องร่วมเป็นคณะทำงาน แต่ให้เข้ามาร่วมในการชี้เป้า ให้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำให้งานที่จะผลิตออกมามีคุณภาพและตรงกับความต้องการของเจ้าของประเด็น รวมไปถึงเป็นการขยายเครือข่ายคนทำงานในการมีส่วนร่วมระดับอื่นๆ

เช่นมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชี้เป้า ให้ข้อมูล และร่วมกำหนดประเด็นในการนำเสนอรายการเป็นต้น

บทเรียนการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคม และทีวีไทยในการพัฒนาสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ)

บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินการการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทย ในการพัฒนาสถานีภูมิภาค อันถือว่าการ “ทดลอง” ปฏิบัติการแยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ บทเรียนทางด้านการสร้างและจัดการการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคม และสื่อโทรทัศน์ และบทเรียนทางด้านคุณลักษณะของโทรทัศน์ที่มีความเป็นท้องถิ่น

1. บทเรียนด้านการสร้างและจัดการการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมกับสื่อโทรทัศน์

1.1 ผลจากการปฏิบัติการฯ การมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทยต่อการพัฒนาสถานีภูมิภาคของไทย ถือเป็นการติดตั้งประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจในสิทธิการสื่อสาร และการทำงานร่วมกันให้กับภาคประชาสังคมและสื่อมีอาชีพที่สามารถสร้างความแตกต่างและต่อยอดความเป็นสื่อสาธารณะให้กับทีวีไทยอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามหลักการและแนวคิดการมีส่วนร่วมดังกล่าว คงไม่สามารถเป็นรูปธรรมได้ หากทีวีไทยไม่เล่นบทบาทการเป็นพี่เลี้ยง และผู้เริ่มต้นการเปิดช่องทางให้ภาคประชาสังคมเข้าถึงโดยผ่านการสร้างกิจกรรมรูปแบบต่างๆ เช่น การฝึกอบรม และการเปิดรับประเด็นจากท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การผลิตรายการและการมีส่วนร่วมในระดับอื่นๆ

1.2 การฝึกอบรม คือเครื่องมือสำคัญสำหรับขยายคนทำงาน ขยายเครือข่ายสำหรับสื่อที่ต้องการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เนื่องจากการเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เผชิญหน้า ที่มีความใกล้ชิด แม้ว่าในช่วงการศึกษา จะพบว่า การฝึกอบรมเน้นด้านเทคนิคและการผลิตรายการมากกว่าก็ตาม

1.3 ระดับการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทย จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่าระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในกระบวนการ

สื่อสารของทีวีสาธารณะระดับชาติไม่ได้เป็นไปตามลำดับขั้น แต่มีทิศทางที่เริ่มจากการมีส่วนร่วมระดับสูงก่อนแล้วค่อยไหลเลื่อนไประดับอื่นๆ ขึ้นอยู่กับศักยภาพของกลุ่มประชาสังคม

1.4 การมีส่วนร่วมฯ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาคครั้งนี้ เริ่มต้นมาจากด้านสื่อทีวีไทย แต่ยังไม่สามารถเกิดมาจากแรงผลักดันหรือความต้องการของภาคประชาสังคมในท้องถิ่นเหมือนกับกรณีของการเกิดขึ้นของทีวีท้องถิ่นในหลายประเทศ ดังนั้นปฏิบัติการการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสถานีภูมิภาคครั้งนี้ ฝ่ายตัวสื่อจึงมีเป็นบทบาทหลักในการขับเคลื่อน กระตุ้น หนุนเสริมทั้งด้านแนวคิด อุปกรณ์งบประมาณและเป็นที่เลี้ยงให้กับภาคประชาสังคมและประชาชนในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจส่งผลให้ความรัก ความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของของภาคประชาสังคมมีน้อย โดยอาจถอนตัวหรือหายไปได้ง่าย จนกระทบต่อเนื้อหา หรือการนำเสนอประเด็นที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นคลี่คลายลงไป

1.5 ผลศึกษาพบว่ากลุ่มภาคประชาสังคมที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการมีส่วนร่วมฯ มีการปรับตัวเรียนรู้และเข้าใจได้เร็ว ในด้านเทคนิคการผลิตรายการ การคัดเลือกประเด็นการนำเสนอตามคุณลักษณะของการเป็นสื่อโทรทัศน์ที่ต้องน่าสนใจและที่สำคัญคือการปรับทัศนคติ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการการมีส่วนร่วมฯ และการใช้สิทธิการสื่อสารในกระบวนการสื่อได้ ซึ่งค่อนข้างเป็นวิธีการที่แตกต่างจากวิธีการทำงานเดิมของพวกเขาที่เน้นข้อมูลลึกและรอบด้าน

ขณะที่การปรับตัวทางด้านคนสื่อมีอาชีพ ในส่วนของศูนย์ข่าวภูมิภาค (ภาคเหนือ) และทีมผลิตรายการจอเหนือ ได้ปรับตัวและเรียนรู้ได้ในด้านที่กล่าวมาข้างต้น น้อยกว่าภาคประชาสังคม เพราะจากการสังเกต ยังมีการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาประเด็นมีค่อนข้างน้อย แต่มีลักษณะการรับฟังมากกว่าเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของประเด็นของภาคประชาสังคมที่มีต่อเนื้อหา และรายการให้ลดน้อยลง ทั้งนี้อาจมาจากความเป็นสื่อมีอาชีพที่ยังไม่คุ้นชินกับกระบวนการมีส่วนร่วม

อย่างแท้จริง และข้อจำกัดในด้านเวลาการทำงานที่ต้องผลิตข่าวประจำวันที่เป็นภารกิจหลักไปพร้อมกันด้วย

1.6 การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจบนความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างภาคประชาสังคมและสื่อมืออาชีพ คือการเชื่อมประสานสองฝ่ายให้สามารถดำเนินงานได้ โดยไม่มีใครมีอำนาจมากกว่าใคร โดยมีพันธะสัญญา (Commitment) เป็นแรงยึดเหนี่ยวในการทำงานที่มักมีอุปสรรคหรือความท้อแท้เกิดขึ้น ซึ่งผลศึกษาครั้งนี้พบว่าพันธะสัญญาของภาคประชาสังคมดังกล่าวคือเรื่องสิทธิการสื่อสารและการใช้/เข้าถึงสื่อสาธารณะเพื่อการจัดการและการเปลี่ยนแปลงตนเองและท้องถิ่น ที่ไม่ใช่เพียงแค่การได้ปรากฏตัวผ่านหน้าจอเท่านั้น แต่ใช้กิจกรรมหน้าจอเชื่อมโยงกับสื่อหรือกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนเป็นเครื่องมือย้อนกลับมาสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ขณะที่พันธะสัญญาของคนสื่อมืออาชีพ คือความเป็นสื่อสาธารณะ ที่ต้องเข้าถึงคนที่หลากหลายโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างหลากหลายรูปแบบ

พันธะสัญญาของทั้งสองฝ่ายมีความสอดคล้องและหนุนเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือคนที่ท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการใช้สิทธิการสื่อสารและเข้าถึงสื่อสาธารณะ โดยมีทีวีไทยหรือสื่อเป็นฝ่ายหนุนเสริม ให้โอกาส เพื่อให้บรรลุความเป็นสื่อสาธารณะ เมื่อทีวีไทยหนุนเสริมและมีนโยบายให้คนท้องถิ่นมีส่วนร่วมๆ ก็ทำให้คนท้องถิ่นมีโอกาสมีส่วนร่วมเพื่อใช้สิทธิการสื่อสารของตนมากขึ้นตามไปด้วย

2. บทเรียนทางด้านคุณลักษณะของโทรทัศน์ที่เป็นท้องถิ่น

2.1 บทบาทหน้าที่ของการเป็นทีวีท้องถิ่นที่ปรากฏจากผลการศึกษา คือการเป็นพื้นที่การสื่อสารสาธารณะที่เป็นที่พึ่ง ช่วยเหลือให้กับคนท้องถิ่นเข้ามาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา รักษาคุณค่าความเป็นท้องถิ่นของตน ที่ใช้ทั้งกระบวนการหน้าจอ (ผลิตรายการ) และกระบวนการหลังจอ (การขับเคลื่อน เสริมหนุนผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่เข้าถึงท้องถิ่น โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผลิตรายการเท่านั้น) เช่น เวทีสนทนาเรื่องปัญหาวิกฤตกิจวันพะเยา เป็นประเด็นที่นำเสนอมาจากภาคประชาสังคมในจังหวัด

พะเยาที่ร่วมเป็นกองบรรณาธิการนำร่องเสนอขึ้นมา โดยทางทีมทีวีไทยจากส่วนกลางลงมาช่วยในการบันทึกภาพ (หน้าจอ) ขณะที่กระบวนการของการจัดเวทีสนทนาดังกล่าวได้ทำให้คนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมาพบปะนั่งพูดคุยแบบเผชิญหน้า ซึ่งนำไปสู่การตระหนักร่วมกัน และเริ่มใช้กระบวนการดังกล่าวมาแก้ไขปัญหาาร่วมกันอีกหลายๆ ครั้งจนทำให้ประเด็นวิกฤตกิจวันพะเยา กลายเป็นวาระสำคัญของจังหวัด (หลังจอ) แม้ว่าการจัดเวทีครั้งต่อๆ มาจะไม่ได้ถูกบันทึกภาพทางโทรทัศน์ก็ตาม

2.2 เนื้อหารายการของสถานีภูมิภาค รายการ “จอเหนือ” ประเด็นส่วนใหญ่ที่ได้รับการเสนอเพื่อนำไปสู่การผลิตมักเป็นประเด็นร้อน หรือประเด็นที่เป็นปัญหาที่ท้องถิ่นหรือชุมชนกำลังเผชิญอยู่มากกว่าประเด็นเชิงบวก การได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่นระบบทุนนิยม หรือนโยบายของรัฐเป็นต้น ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า การเรียกร้องการจัดการตนเองด้วยการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น รวมไปถึงคุณค่าท้องถิ่น อัตลักษณ์ความงดงามในท้องถิ่นที่กำลังลดเลือน หรือเสื่อมถอยไปจากท้องถิ่น เช่นผลกระทบของชาวบ้านในพื้นที่ทำเหมืองทองคำ จ.พิจิตร ปัญหาเรื่องข้อพิพาทเรื่องกรุนกรุกที่ดินทำกิน จ.ลำพูน เป็นต้น เนื้อหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเข้าถึงและการใช้สิทธิการสื่อสารผ่านสื่อของประชาชนในครั้งนี้เป็นความต้องการจัดความสมดุลของโครงสร้างอำนาจระหว่างพลเมืองกับรัฐ โดยให้เสียงของภาคประชาชนปรากฏผ่านสังคมผ่านการใช้สิทธิการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงให้ตนเองและชุมชนให้ดีขึ้นมากกว่าการได้ปรากฏผ่านจอทีวีเท่านั้น หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งก็คือ ลักษณะของโทรทัศน์ท้องถิ่นในการรับรู้และความต้องการของคนท้องถิ่นก็คือ ต้องเป็นสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเป็นสื่อเพื่อความบันเทิง

2.3 รูปแบบรายการที่ส่งเสริมการเข้าถึงและมีส่วนร่วมในระดับการผลิตรายการที่เอื้อต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับสูงที่พบก็คือ **ข่าวพลเมือง** เนื่องจากรายการดังกล่าวมีลักษณะการมีส่วนร่วมที่

เริ่มจากภาคประชาสังคมเป็นคนร่วมคิด กำหนดประเด็น และลงมือทำเอง โดยมีทางทีวีไทยเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำ อีกทั้งยังไม่ต้องใช้ทักษะการผลิตรายการหรือคุณภาพของงานมากเท่ากับสารคดีพลเมืองหรือรายการรูปแบบอื่นๆ

อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทยในการพัฒนาสถานีภูมิภาค ไม่เพียงเป็นการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าอยู่ในกระบวนการสื่อสาร จากเป็นเพียงผู้ร่วมรับสารที่กระตือรือร้นให้ก้าวสู่การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการดำเนินการ และการบริหารจัดการหน้าจอของท้องถิ่นของพวกเขาเองเท่านั้น แต่ยังทำให้คนสื่อมืออาชีพได้รับประสบการณ์สำคัญในการเรียนรู้การทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด

ผลของปฏิบัติการร่วมกันระหว่างภาคประชาสังคมและทีวีไทยตลอด 1 ปีที่ผ่านมา เป็นการแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่นในกระบวนการสื่อสารสามารถเกิดขึ้นได้ และทำได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม แม้ว่าการปฏิบัติการดังกล่าวยังไม่สามารถกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะยังอยู่ในขั้นของการทดลอง ที่ต้องลองผิดลองถูกและปรับหาแนวทางการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน

นอกเหนือจากนั้น ผลที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ได้ทำลายความกลัว ความไม่มั่นใจและความไม่สนใจที่มีต่อสิทธิการสื่อสาร การเข้าถึง และมีส่วนร่วมในสื่อของคนท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังลดอคติ ความไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อมั่น และการผูกขาดความรู้ของคนสื่อมืออาชีพอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นในระบบโทรทัศน์ของไทย

สิทธิการมีส่วนร่วมต้องคู่กับความรู้

ผลการศึกษาพบว่าในกระบวนการปฏิบัติการครั้งนี้ได้ละเลยการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของการมีส่วนร่วมในสถานีภูมิภาคของทีวีไทย ทั้งแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในสื่อโทรทัศน์ระดับท้องถิ่น

ที่เกิดขึ้นมาจากรื่องการกระจายอำนาจและสิทธิด้านการสื่อสารให้กับประชาชน และแนวคิดที่ว่าด้วยระบบทีวีสาธารณะซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ซับซ้อน ซึ่งการละเลยหรือไม่ได้ติดตั้งความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวอย่างเพียงพอ ทำให้โอกาสของการกระจายอำนาจและการใช้สิทธิดังกล่าวส่งผลกระทบหรือไม่ยั่งยืนได้ (กาญจนา แก้วเทพ, ม.ท.ป: 117) นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนาโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคของไทยให้เป็นไปตามหลักการของการเป็นโทรทัศน์ท้องถิ่นของภัทรา (ภัทรา บุรารักษ์, 2551) ที่ระบุว่า การติดตั้งสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นคุณลักษณะของการเป็นโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่น ความสำคัญและจำเป็นของสิทธิการสื่อสาร แนวคิดและรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่ถูกต้องร่วมกันระหว่างภาคประชาชนและคนสื่อทีวีไทยเป็นเงื่อนไขแรกที่สำคัญที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมและลดความคาดหวังที่เกินศักยภาพของคุณลักษณะของการเป็นโทรทัศน์ท้องถิ่นภายใต้การเป็นทีวีสาธารณะระดับชาติ

การเน้นเนื้อหาที่ไม่สมดุลหรือเน้นไปในด้านการผลิตรายการ อาจส่งผลกระทบต่อ หายไปหรือเข้ามาหนุนเสริมของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะเมื่อต้องการขยายการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมกลุ่มระดับล่างมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการมีส่วนร่วมมีหลายระดับและแต่ละระดับต้องการลักษณะการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันไป ซึ่งหากสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวร่วมกันได้แล้ว ความเข้าใจดังกล่าวจะกลายมาเป็นปัจจัยยึดโยงเกาะเกี่ยวให้คนท้องถิ่นผูกพัน และรู้สึกเป็นเจ้าของเอาไว้ได้

การขยายกลุ่มประชาสังคม คือหลักประกันความมั่นคงของการมีส่วนร่วม

หากพิจารณาลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและทีวีไทยในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ยังไม่สามารถผลักดันการขยายเครือข่ายให้ไปสู่ประชาชนกลุ่มอื่นๆ อย่างกว้างขวางได้ เนื่องจากข้อจำกัด คือ 1) ศักยภาพและข้อจำกัดของเครือข่ายภาคประชาสังคมที่มาร่วมเป็นคณะกรรมการฯ ไม่สามารถกลับไปสื่อสารหรือทำงานขยายผลในพื้นที่ของตนเองได้ หรือบางกลุ่ม

อาจยังไม่เห็นถึงความสำคัญของการใช้ช่องทางสื่อ ขณะที่บางกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีช่องทางหรือสื่อของตนเองได้ 2) การทำงานแบบมีส่วนร่วมในด้านองค์กรสื่อ ที่ต้องการเข้าถึงประชาชนอย่างกว้างขวาง ยังมีมีลักษณะกึ่งเปิดกึ่งปิด กล่าวคือ เปิดกว้างแต่ยังไม่ทั่วถึง 3) กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาชนกับองค์กรสื่อในการเปลี่ยนคนดูเป็นคนทำนั้นยังเป็นเรื่องไม่คุ้นชินของผู้รับสาร 4) การทำงานผ่านคณะทำงานในปัจจุบันอาจไม่เพียงพอต่อการรักษาพื้นที่หน้าจอกฎหมายอย่างมั่นคงได้ เพราะปัจจุบันการมีส่วนร่วมฯ ของกลุ่มประชาสังคมหรือท้องถิ่นยังจำกัดอยู่เพียงไม่กี่กลุ่มที่ใกล้ชิดกับคณะทำงานฯ เท่านั้น ไม่สามารถขยายไปสู่กลุ่มภาคประชาชนที่อยู่อื่นๆ ได้ เพราะเครือข่ายของกลุ่มประชาชนมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของทีวีท้องถิ่น ยังมีมากและหลายหลาย จะสะท้อนถึงความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น (กัทร บวรวิทย์, 2551: 544)

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องขยายเครือข่ายโดยใช้เครื่องมือ “การฝึกอบรม” เพราะการฝึกอบรมเป็นพลังขับเคลื่อนให้การมีส่วนร่วมไหลจากส่วนล่างลงไปยังส่วนล่างได้ส่วนหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นเงื่อนไขที่ภาคประชาชนรู้จัก ค้นคว้า และจัดความกลัวสื่อให้ลดลง นอกจากนั้นการฝึกอบรมยังเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อขยายฐานความรู้ความเข้าใจรวมทั้งเครือข่าย ซึ่งจะเป็กลไกการช่วยเสริมความยั่งยืนของสถานีภูมิภาคหรือแม้กระทั่งสื่ออื่นๆ ในชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ, 2547: 117-120)

อย่างไรก็ตาม หัวใจสำคัญอีกประการหนึ่งคือการรักษาฐานเครือข่ายของกลุ่มภาคประชาสังคมที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการให้เกิดความรู้สึกผูกพันและเป็นเจ้าของ เพราะหากความรู้สึกผูกพันและความเป็นเจ้าของลดน้อยลงย่อมกระทบต่อการมีส่วนร่วมย่อมลดน้อยลงตามไปด้วยย่อมเพิ่มขึ้นมากขึ้น อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญในการสร้างความผูกพันก็คือการเป็นสถานีโทรทัศน์ที่มากกว่าสถานีทางกายภาพ กล่าวคือต้องเป็นพื้นที่ทางสังคม เพื่อเข้าไปอยู่ในหัวใจของคนท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมหลังจอที่สร้างความใกล้ชิด เข้าถึง ร่วมทุกข์ ร่วมสุขและจับต้องได้ให้เกิดขึ้นในหัวใจของคนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนคือปัจจัยการสร้างและรักษาการมีส่วนร่วม

หากการเริ่มต้นความสัมพันธ์ของภาคประชาสังคมและทีวีไทย ตั้งแต่แรกมีลักษณะของการสั่งการ หรือพยายามครอบงำซึ่งกันและกันแล้ว คงไม่สามารถทำให้การทำงานร่วมกันสามารถดำเนินมาได้นจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการพัฒนาสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) แบบมีส่วนร่วมสามารถเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม ก็คือการใช้ความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน (Partnership) ที่มีรูปแบบการสื่อสารที่เท่าเทียม เคารพในศักดิ์ศรีและบทบาทหน้าที่ของกันและกัน โดยไม่พยายามเปลี่ยนหรือครอบงำอีกฝ่ายสองฝ่ายระหว่างสื่อมืออาชีพกับภาคประชาชน ผ่านรูปแบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการคือการประชุมแบบปรึกษาหารือและการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบไม่เป็นทางการ

สร้างทีวีท้องถิ่นบนแนวคิด Public Access

แนวคิดเรื่องรูปแบบการทำรายการในลักษณะ Public access เป็นแนวคิดสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นในต่างประเทศใช้เพื่อส่งเสริมคนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารกับสื่อขนาดใหญ่ที่หลายสถานี เช่น สถานีโทรทัศน์ SALTO ช่อง Opened Channel และ MTV (Minority Television โทรทัศน์ของคนกลุ่มน้อยใน Amsterdam ประเทศเนเธอร์แลนด์ เป็นช่องที่นำแนวคิด Public access มาใช้ในการดำเนินการโดยเปิดโอกาสให้บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ เป็นอาสาสมัครเข้าร่วมผลิตรายการจนได้รับสถานะภาพว่าเป็นรายการโทรทัศน์ที่มีคุณค่าสำหรับคนกลุ่มน้อยในเขตเมืองและคนกลุ่มน้อยอื่นๆ ใน Amsterdam (Dutch) (Jankowski, 1998: 150-154)

สำหรับการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า Public access ของไทยมีลักษณะครึ่งเปิดครึ่งปิด กล่าวคือเปิดกว้างแต่ยังไม่ทั่วถึง เนื่องจากการเปิดให้ภาคประชาสังคมส่งประเด็นเพื่อพัฒนาเป็นประเด็นข่าว ประเด็นปัญหาหรือสารคดีพลเมืองต่างๆ นั้นยังไม่ครอบคลุมหรือ

สื่อสารไปถึงกลุ่มคนทั่วไป แต่เน้นเฉพาะกลุ่มเครือข่ายประชาสังคมในกลุ่มคณะทำงานและใกล้ชิดกับเครือข่ายคณะทำงาน

อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นของปฏิบัติการการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นระหว่างที่วิสาธารณะและภาคประชาสังคมในภาคเหนือของไทย ไม่เพียงแต่ส่งผลทำให้ภาคประชาสังคมเกิดความเชื่อมั่นในสิทธิการสื่อสารศักยภาพ การเห็นคุณค่าและไม่เพิกเฉยต่อความเป็นไปของชุมชนของตนเองแล้ว ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในด้านที่วิสาธารณะและภาคประชาสังคมที่ต่างฝ่ายยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน อันเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างสื่อโทรทัศน์และภาคประชาชนในท้องถิ่นที่เรียกว่า **ความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน** จนสามารถลดช่องว่างระหว่างคนในท้องถิ่นและสื่อขนาดใหญ่ได้ในระดับหนึ่งที่ยังคงต้องเรียนรู้และทดลองต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผู้วิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นอีกก้าวสำหรับการสร้างฐานความรู้และความเข้าใจต่อระบบโทรทัศน์ท้องถิ่น โดยพยายามนำเอาหลักการและแนวคิดมาศึกษาควบคู่ไปกับการปฏิบัติการจริงในการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาสังคมในท้องถิ่นและทีวีไทยที่วิสาธารณะในประเทศไทยที่มีหลักการ แนวคิด และวิธีการทำงานที่แตกต่างไปจากระบบทีวีของรัฐหรือธุรกิจ แต่ปัญหาก็คือปัจจุบันสังคมไทยทั้งด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างมีความรู้และความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวอย่างจำกัด ซึ่งการขาดความเข้าใจดังกล่าวอาจทำให้ไม่สามารถดำเนินการและใช้สื่อดังกล่าวให้สอดคล้องกับคุณค่าและพลังของการเป็นโทรทัศน์ท้องถิ่นได้

ดังนั้นการเริ่มต้นพัฒนาสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) ให้เป็นโทรทัศน์ท้องถิ่นบนเงื่อนไขปัจจุบัน ควรเริ่มต้นที่การสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติงานทีวีไทยและคนท้องถิ่นทุกภาคส่วน โดยเฉพาะคนระดับล่างให้สอดคล้องตรงกัน ในประเด็นดังนี้

1.1 เนื้อหาระดับพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกกลุ่มทั้งคนท้องถิ่นและผู้ปฏิบัติงานทีวีไทย

1.1.1 สิทธิการสื่อสาร การเข้าถึงและการเป็นเจ้าของสื่อให้กับคนท้องถิ่น เพื่อให้คนท้องถิ่นทุกกลุ่มได้รับรู้ถึงสิทธิดังกล่าวของตน และสร้างความเชื่อมั่นในการเข้าถึงสื่อได้อย่างเท่าเทียมกัน

1.1.2 ประเด็นคุณลักษณะหลักการ แนวคิดและปรัชญาของทีวีท้องถิ่นและคุณค่าของโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่นที่มีต่อท้องถิ่นให้ทั้งฝ่ายคนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน

1.1.3 ประเด็นคุณลักษณะ หลักการ แนวคิดและปรัชญาของโทรทัศน์สาธารณะและคุณค่าของโทรทัศน์สาธารณะระดับท้องถิ่นที่มีต่อท้องถิ่นให้ทั้งฝ่ายคนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน

1.1.4 แนวคิด รูปแบบและวิธีการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้กับคนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานโทรทัศน์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการใช้แนวคิดสิทธิดังกล่าวและยังเป็นการลดความอคติหรือความกลัวต่อการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาปฏิบัติใช้ ที่ปัจจุบันยังพบร่องรอยของความอคติหรือความกลัวจากทั้งสองฝ่าย

1.2 เนื้อหาเฉพาะทางตามศักยภาพและความต้องการของภาคประชาสังคมหรือคนท้องถิ่น

1.2.1 ทักษะด้านเทคนิคการผลิตรายการในรูปแบบต่างๆ

1.2.2 ทักษะด้านการใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพของท้องถิ่น

2. การเพิ่มศักยภาพเครื่องมือการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหน้าจอกุมิภาค (ภาคเหนือ) โดยเฉพาะเครื่องมือการฝึกอบรม สามารถทำได้โดย

2.1 ออกแบบเนื้อหาการฝึกอบรมให้สามารถขยายเครือข่ายและฝึกทักษะการผลิตรายการ ทั้งเนื้อหาในส่วนที่เป็นพื้นฐานและเนื้อหาเฉพาะทางให้สอดคล้องตามศักยภาพของกลุ่มภาคประชาสังคมที่เข้าร่วม

2.2 จัดประเภทและวิเคราะห์ความต้องการของเครือข่ายตามศักยภาพการมีส่วนร่วม เพื่อกำหนดเนื้อหาการฝึกอบรมให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้การขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ได้มากขึ้น

2.3 ออกแบบเนื้อหาและวิธีการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับเป้าหมายอย่างมียุทธศาสตร์ ตั้งแต่การกำหนดบุคคลหรือกลุ่มที่เข้ามาฝึกอบรมโดยใช้เกณฑ์ความต้องการและความจำเป็นของสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) ในขณะนั้น เช่น เพื่อขยายกลุ่มภาคประชาสังคมในการมีส่วนร่วมระดับสูง การฝึกอบรมควรเน้นไปที่กลุ่มภาคประชาชนที่สนใจมาร่วมผลิตรายการ หรือฝึกอบรมให้กับกลุ่มตัวแทนพื้นที่ในการมาร่วมเป็นคณะทำงาน เป็นต้น

ส่วนวิธีการฝึกอบรมนั้น ควรใช้วิธีที่หลากหลาย เช่น การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีที่วิจัยเหนือสัญจร การจัดเวทีเสวนาประเด็นต่างๆ ในท้องถิ่น การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง ทั้งนี้ไม่ว่าการฝึกอบรมจะใช้วิธีการใดก็ตาม ควรเน้นให้สอดคล้องกับเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการฝึกอบรม โดยควรเริ่มจากการวิเคราะห์ลักษณะ ศักยภาพ และความต้องการของเครือข่ายเป้าหมาย เพื่อจะได้กำหนดเนื้อหาในการฝึกอบรมให้เหมาะสม และขั้นตอนที่สำคัญก็คือการ

ประเมินผลการฝึกอบรมทุกครั้งเพื่อนำมาปรับปรุงการฝึกอบรมในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

1. ศึกษากระบวนการหลังจอบว่าใช้สิทธิการสื่อสารในการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมกับสื่อที่ระดับชาตินั้น มีกระบวนการในระดับพื้นที่อย่างไร และส่งผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับใดต่อพื้นที่หรือต่อประเด็นนั้นๆ หรือไม่อย่างไร อันเป็นการศึกษาอีกด้านหนึ่งของการเป็นทีวีท้องถิ่นที่ไม่เพียงแต่เป็นสถานีฯ ที่แพร่ภาพรายการท้องถิ่นเท่านั้น แต่ต้องเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นหรือชุมชนด้วย

2. ศึกษาขั้นตอนและความเป็นไปได้ของการขยายศักยภาพการเป็นสถานีภูมิภาค (ภาคเหนือ) ที่แท้จริง เพื่อให้เป็นมากกว่าการเป็นเพียงรายการหนึ่งชั่วโมงหรือการเป็นส่วนเติมเต็มรายการอื่นๆ ของสถานีหลักบนหลักการการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น

3. ถอดบทเรียนการใช้เครื่องมือการฝึกอบรมในด้านขั้นตอน วิธีการ เนื้อหา และการวิเคราะห์เครือข่าย ฯลฯ ว่ามีผลต่อการรักษาและขยายเครือข่ายภาคประชาสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ได้หรือไม่อย่างไร

Co mmunication Arts
CHULALONGKORN UNIVERSITY
เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. 2546. อีกครั้งกับเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม. วารสารวิจัยสังคม ปีที่ 26 ฉบับที่ 2: 101-135. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ. 2548. ทฤษฎีการสื่อสารตามทัศนะของสำนักทฤษฎีวิพากษ์. ใน ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิตเทศาตร์และทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7, 287-360. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กาญจนา แก้วเทพ. 2547. บทสังเคราะห์ความรู้วิจัยวิทยุชุมชน. เอกสารไม่ตีพิมพ์.

นพพรณ ไชยวรรณ. 2547. รูปแบบและวิธีการจัดรายการวิทยุโทรทัศน์ “รายการมองเมืองเหนือ” ตามทฤษฎีของผู้ชมในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิตเทศาตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ภัทรา บุรารักษ์. 2551. **โทรทัศน์ส่วนภูมิภาค การกำเนิด การดำรงอยู่และการพัฒนา**. ดุษฎีนิพนธ์. สาขา นิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทพชัย หย่อง. 14 มิถุนายน 2552. ผู้อำนวยการองค์การแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะ. การสัมมนาระดม สมอเพื่อขับเคลื่อนสถานีโทรทัศน์ภูมิภาคขององค์การแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะ ณ ห้องประชุม หอศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่.

“องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.)” 2553 [Online]. แหล่งที่มา <http://www.thaipbs.or.th/AboutUs>, [20 พฤษภาคม 2553].

อัญรวดี บัวคลี่. 19 เมษายน 2552. ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อภาคพลเมือง ส.ส.ท. สัมภาษณ์.

หฤทัย ชัดนาค, ระดม คำสีลังษ์, อ้อมจิต เป้นศรี และรพีพรรณ พุ่มพวง. 2547. **สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 พิชญ์โลก ในฐานะโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ภาษาอังกฤษ

David, J. 2005. Seeing Ourselves, Being Ourselves: Broadcasting Aboriginal Television in Canada. In P. Listyne (ed.), **Cultural Studies from Theory to Action**, pp. 193-197. Blackwell Publishing.

Moore, 1986: 586-623, Cited in: Introduction - The Concept of Participation: Transforming Rhetoric to Reality. In A. S. White, S. K. Nair and J. Ascroft (eds.), **Participation Communication Working for Change and Development**, pp.15-32. New Delhi: Sage Publication India Pvt Ltd.

Jankowski, N. W. 1998. The Netherlands: In search of a niche for regional television. In Miquel de Moragas Spà and Carmelo Garitaonandia (eds.), **Decentralization in the Global Era Television in the Regions, Nationalities and Small Countries of the European Union**, pp.139-159. London: John Libbey & Company Ltd.

Thomas, P. 1994. Participatory Development Communication: Philosophical Premises. In A. White Shirley, K. Nair Sadanandan and J. Ascroft (eds.), **Participation Communication Working for Change and Development**, pp. 45-59. New Delhi: Sage Publication India Pvt Ltd.

White, S. A. 1994. Introduction-The Concept of Participation: Transforming Rhetoric to Reality. In A. S. White, S. K. Nair and J. Ascroft (eds.), **Participation Communication Working for Change and Development**, pp.15-32. New Delhi: Sage Publication India Pvt Ltd.